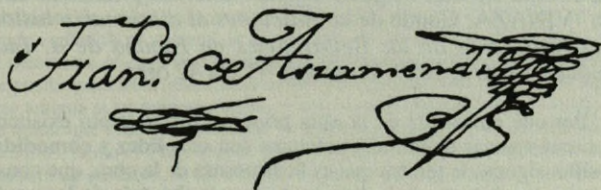

ERRETABLO NEOKLASIKOAREN HASIERA GIPUZKOAN

Por IGNACIO CENDOYA ECHÁNIZ

Erretablo neoklasikoari buruzko ikerketak ez baldin badute ere izan gehiegizko garrantzirik orain arte, badirudi gauza pixka bat aldatzen ari dela (1). Ez da gure asmoa erreflexio sakon bat egitea hain ahaztuta eduki izan dugun elementu honi buruz, behar bada garaiko gizonak egin zuten bezala Barrokoarekin guk ere berdin egin dugulako urte horietako erretabloarekin, baizik eta Gipuzkoako lehen lan batzuk oinarri bezala hartuz ikusi nola rococoarekin nahasita azaltzen zaigun hasiera batetan. Modu honetan, egileak ere ezagutu beharko ditugu, azpimarratzekoa delarik Francisco de Azurmendi, bera izan bait zen garrantzizkoena probintzian, Juan Asensio Ceberio eta Manuel Ignacio de Murua aipatuko baldin baditugu ere, hau dena kontuan harturik Neoklasikoaren hasiera 1770ko urtearen inguruan dagoela.

(Lehen irudia). Francisco de Azurmendiren sinadura.

1) Aipatzekoa da, batez ere, MARTIN GONZALEZ, J.J. *Problemática del retablo bajo Carlos III*. "Fragmentos", 12-13-14 znbk. 1988 33-43 orriak. Bertan, lehen aldiz egiten da ikerketa espezifikoa, Akademiako txostenak aztertuz batipat. Gainera, kontuan hartzekoa da ULIERTE VAZQUEZ, M.L. *El retablo en Jaén (1580-1800)*. Jaén, 1986. 251-275 orriak.

Lehen esan dugun bezala, Francisco de Azurmendi da egile nabarmena, lan ugari egin zuelarik Gipuzkoa osoan, ezagunak bait ditugu gehienak (2) (Lehen irudia). Bere lehenengo egintza Ataunen kokatzen da, Viñazako kondeak bere berririk ez eman arren, bertako erretablo nagusiarentzako erremate berri bat eta bi albokoak egiterakoan. Traza ematerakoan, bere zergatia azaltzen digu, ondo erakutsiz 1769ko urtean egon arren, Rococon oraindik, bazi-tuela berriak, neoklasikoarenak hain zuzen ere. Berak dionez:

Hizo la medalla de San Juan Bautista, y las estatuas de San Pedro y San Pablo que están en el retablo mayor de la villa de Alegría, ejecutado por sus discípulos, conforme el diseño de Pérez. Trazó los colaterales de San Pedro y San Antonio de la parroquial de Santa María, en la ciudad de San Sebastián, en la que trabajó también el retablo mayor, y los de San Pío V y Santa Bárbara, según los planos del citado Villanueva, y los de Nuestra Señora de la Soledad y de la Virgen del Socorro, según los de D. Ventura y el de San Joaquín, imitando el anterior de la Soledad. Hizo asimismo Azurmendi las siguientes obras: dos retablos en el convento de Santa Teresa y el de San Buenaventura en la iglesia de San Francisco de la citada ciudad; uno en el convento de las Agustinas de Rentería; el de Nuestra Señora del Rosario en la parroquial de Andoain; el principal de la de Mustilúa; dos colaterales en las villas de Vera y Alsásua del reino de Navarra; el mayor de Iburguren en la provincia de Alava; uno pequeño para la ermita de Santa María de Segorretan en Guipúzcoa; un colateral, la cajonería de la sacristía, la mesa del medio y la pila bautismal de la parroquia de Villafranca; el mayor de Rentería, trazado por D. Ventura Rodríguez; el de las monjas de Segura; el de la Soledad de Urbieta; la sillería del coro de Azcoitia; el mayor de Erzurquil; el de Ansasa; dos colaterales para las monjas de Santa Clara de Tolosa; los de Aasión y el aditamento del principal; el diseño de un retablo para la Basílica del Santo Cristo de Lezo; y en Alegría, el altar de San Miguel, dejando estatuas y relieves en casi todos los citados." VIÑAZA, Conde de la. *Adiciones al diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España de d. Juan Agustín Cean Bermúdez*. Madril, 1889. II. tomoa, 41 eta 42 orr.

"Por que concurren en la obra principal del Retablo existtente, las dos circunstancias de primera notta que son su **solidez y comodidad según el sitio**, siguese la tercera que es la ermosura de la obra, que consiste, según todos los Autores de la Arquitectura en la **simetría de las partes entre sí, y con el todo**, en cuya atencion e dispuesto de manera que el primer

2) Viñazako kondeak eman zizkigun datu guztiak, Felipe deitzen badu ere. "Azurmendi (D. Felipe), escultor y arquitecto. Nació en la villa de Idiazabal, provinvia de Guipúzcoa, antes de la mitad del siglo XVIII, donde trabajó infinitas estatuas y retablos para varias iglesias. Todo cuanto ejecutó fué del gusto churrigueresco, a pesar de haber hecho las trazas de algunos de los retablos D. Ventura Rodríguez, D. Diego de Villanueva y D. Silvestre Pérez. Falleció en Alzo de Abajo, en la misma provincia, el año 1798.

cuerpo del Altar mayor se estienda en ambos lados y en cada uno de ellos se forme un Altar lateral como se demuestra en el Diseño" (3)

Simetria asmo hori aspalditik zetorren; Tomás Vicente Tosca bere *Compendio matemático* liburuan, 1712an argitaratua, jasotzen zuen oraindik arkitekturen "zuzenarena" hitz egiterakoan, esanez "consiste todo el primor de la arquitectura en una ajustada disposición y simetría de las partes que componen una fábrica, de que sin duda se origina su magestad y hermosura" (4). Francesco Miliziak, Neoklasikoko teoriko garrantzizkoena eta Mengs pintatzailearen laguna, antzeko zerbait idatzi zuen, baina bere lana ez zen espinieraz azaldu 1823garren urteraino. Arkitekturaz mintzatzen ari denean, Miliziak esaten digu hiru legepean dagoela, "1^a. A la **simetría**, que es una agradable relación de las partes entre sí y con el todo, y hace, como ya se ha dicho, el complejo de las proporciones. 2^a. A la **Euritmia**, que es la uniforme correspondencia de las partes semejantes, las cuales sean tales y tantas de un lado como del otro, y semejantemente dispuestas, á fin de que haga todo una apariencia fácil y bella. A la Euritmia y á la Simetría se refieren la únidad, la variedad, el órden, la simplicidad, los contrastes, la progresión de la mas simple á lo mas adornado. 3^a. A la **Conveniencia**, que hace un uso junto de la Simetría y de la Euritmia, y de aquella acomodada relación entre el edificio y su destino..."(5)

Urte horretan, 1769ko Ekainean José de Oviden eta Joaquín Antonio de

3) Gipuzkoako Artxibategi Orokorra. Tolosa. Ataun. 1926 Leg. Juan de Bazterrica. 1769. 68. orr. Aipatzekoak dira gainera beste hauek: "Por acompañar en alguna manera a la obra vieja, por ser mucha escultura y parecerme vendrán bien en los macizos de las columnas nuevas; e puesto esas quatro virtudes de a cinco y medio de proporzion, a saver en el Altar del Rosario la Fee, y la Esperanza, y en el de San Miguel, la Justicia y la Fortaleza". "Atento a los nueve pies poco mas o menos que hallamos de exceso en la altura perpendicular, desde el remate que oy tiene el Retablo hasta la Boveda e añadido el pedestal de quatro pies de altura sobre el segundo cuerpo como en el Diseño se demuestra de cuya vasa podra servir la que antes se halla, acomodandole en la mejor forma que se pueda, pues nada quiere dezir el que por apropiarle bien se le quite algunas molduras a la dha Bassa antigua si las hubiere muchas, y aun si pareciere tenga menos medio pie en su altura", "...es de nortar que todo el rematte que se añade así el pafion con sus recostados que lleva a manera de boluttas, como el Padre Eterno y las ráfagas, no se han de colocar perpendicularmente sino que a manera de cascarón, se les a de dar su buelo, para que hagan mejor vistta, y en alguna manera acompañen a la buelta de la boveda..."

4) VICENTE TOSCA, T. *Compendio matemático, en que se contienen todas las materias más principales de las ciencias que tratan de la cantidad. Que comprende arquitectura civil, montea y cantería. Arquitectura militar. Pirotechnia y artillería*. Valentzia, 1712. Autoreak esaten digu lur zuzenaren gainean egiten dena horma eta angelu zuzenarekin baita ere "arquitectura recta" dela. FERNANDEZ ARENAS, J. jasotzen du hau. *Fuentes y Documentos para la Historia del Arte. Renacimiento y Barroco*.artzelona, 1982. 211 eta 212 orr.

5) MILIZIA, F. *Arte de saber ver en las Bellas Artes del Diseño*. (Barcelona, 1823).artzelona, 1987. 43 eta 44 orr. Beraz, garbi dago Azurmendik bazituela ezagumenduak, azken liburu hau ez bazuen ere irakurri seguraski.

Berasateguik hartu zituzten bere gain aipatutako lanak, sakristiako kaxoiak eta koruko sileria, dena 24.000 errealean truke, 1771ko Abuztuaren hamabostean entregatzekotan (6). Urte honetako Ekainean eta bere lekuan jarri baino lehen, elizak Jose Antonio de Unamunsaga izendatu zuen egindakoa aztertze-ko, Segurako tailistan ustez dena ongi dagoelarik (7). Azken batez, 1772ko Urtarrilaren zazpian Francisco de Azurmendi aztertzen du dena, arkitektura ondo aurkituz. Eskulturari dagokionez, Azpeitiko Francisco de Echeverriak egindakoa, bere ustez ez dago oso ondo, baino bai kontuan hartuezkero zenbait ordaindu den (8). Urrezadurak 1779ko urtearte itxaron behar izan zuen eta Eugenio de San Martín izan zen arduraduna (9).

Ez gara gehiegi saiatuko bi lan hauek ikusten, azken finean Rococoan kokatzen bait dira oraindik, erretablo nagusitik kolateraletara dagoen zatian ondo nabarmentzen den bezala. Arkitekturari dagokionez, biak berdinak dira noski; bankoa erdian hautsita dago, sagrario bat duelarik eta harmaila batzuk ere bai bere atzean, gorputz bakarra eta erremate semizirkular batetan bukatuz. Gorputz bakar hori bi koloma korintiarrez antolatzen da, irudiak nitxo moduko batetan daudelarik. Frisoak loroiak eta kartela txikiak ditu, bere gainean zatitutako frontoi kurbo bat daukelarik. Erremateak medailoi bat du, taulamendu kurboa aberastasun haundiko txarro batetan bukatzen delarik.

Francisco de Echeverriak egindako irudiak ez dira oso aipagarriak; ebanjelioko aldean kokatzen dena "Nuestra Señora del Rosario" du bere adboka-

6) G.A.O.T. Ataun. 1926 Leg. Juan de Bazterrica. 1769. 70.orr. 24.000 errealak modu hone-tan ordainduko zizkioten: 3.000 berehala, 3.300 Azaroaren hamaikan, 3.300 1770ko Uztailaren hogeita hamaikan eta 14.400 urtero 3.300 emanaz 1771ko Uztailatik aurrera, kontuan harturik Francisco de Azurmendi berak aztertu beharko duela egindako lana.

7) G.A.O.T. Ataun. 1928 Leg. Juan de Bazterrica. 1711. 217-219 orr. "Declara lo primero que las dhas obras halla executadas conforme a la dha traza sin que en ellas haia advertido disonancia maior, ni defecto sustancial; pero en interin que se coloquen uniéndose e incorporándose con el Retablo principal en sus devidos sittios no puede el declarante hacer juicio cierto de las medidas y su perfeccion...", "tampoco ha advertido ni nottado el declarante disonancia maior en los fuegos de los jarrones del rematte del añadimento del dho Retablo principal, ni en la talla de sus adornos..."

8) G.A.O.T. Ataun. 1929 Leg. Juan de Bazterrica, 1772. 1-3bt.-orr. "Solo ha nottado en las dos mesas de dhos Altares, y sus gradas tienen necesidad de repararlas para su maior perfeccion... los añadimientos que no se contienen en dho diseño, y que parece los ha executado por si solo el dho Joaquin Antonio de Berasategui sobre las cornisas de dhos dos coraterales se hallan bien executados...la escultura... vasttamente decentes para el corto precio en que parece las a executado el dho Francisco de Echeverría..."

9) ARIN DORRONSORO, J. de. *Clero y religiosos de Ataun*. Gasteiz, 1964. 13. orr. Harrigarria badirudi ere, liburuxka honek horrelako jakingarriak ematen dizkigu, bere izenburuak ez erakutsi arren.

zioa eta koloma azpian Ama Birjinaren gurasoak agertzen dira. Irudi printzipala aingeru gainean dago eta ezkerreko eskuarekin errosarioa eutsiz, bestean Haurra daukalarik. Idealizazio bilakera badago ere, ez du guztiz lortu bere egileak, fazatiak geratzen direlarik bere irudiak. Frontoiaren gainean, alde batetik Fedearen birtutea dago eta bestetik Itxaropenarena, Domingo donearen irudiaren alboetan, medailoi horretan bai dago saildua.

Epistolako nabean kokatuta dagoena Mikel doneri zuzendutakoa da. Bankoan, alde batetan Jose donea dago eta bestean Gregorio donea edo beste apezpiku bat. San Migelen irudiak mugimendu asko du, tela kolatuarekin eta tolesturen oparotasunarekin. Deabrua kate baten bidez euzten du eta saildua ohizko ezkutu eta ezpata ditu, bere aurpegia oso graziatsua ez delarik. Frontoiaren gainean, Justizia eta Sendotasunaren birtuteak kokatzen dira eta erre-mateko medailoian Antonio Abad deunaren irudia dago, gutxitan azaltzen den saildua. Modu honetan, eskultorea zakarra azaltzen zaigu bere irudietan, ez oso zorionsua bere lanean.

Francisco de Azurmendik, Ataunen egindakoa aztertzerakoan, "residente al presente en la villa de Mutiloa" aitortzen zuen bere burua. Arrazoa zen bertako erretablo nagusia egiten hari zela, 1771ko Irailaren hamahiruan sinatutako hitzarmena zela eta. Bukatzeko epea 1773ko Abenduaren hogeitabatekoa zen, berak egindako traza jarraituz (10). Lan horregatik jaso behar zuen diru kopurua 30.814 errealekoa zen, 6.000 hasterakoan, 6.000 1772ko Ekainean, 6.000 Irailean, 6.000 1773ko Ekainean eta azkenik 6.814 bukaeran, "añadiéndose o quitándose segun peritos". Dirua elizak ordaindu behar bazuen ere, 6.000 erreale eskaini zituen Joaquín José de Arteaga Lazcano y Basurto, Balmedianoko Markes zenak, elizako ugazaba eta "frutos decimales" delakoarenaren hiru laurdenaren eramailea (11).

Alboko erretabloak Domingo de Viquendik egindakoak ziren 1678 urte

10) Hitzarmenean horrela dirudi, elizako kontu liburuan 390 erreale ordaindu arren Martin de Carrerari, "por una traza que hizo del retablo maior de esta Iglesia". Donostiko Artxibategi Diozesiarra. Mutiloako kontu liburuak (1704-1883). 227b. orr. Beraz, oso garbi ez badago ere, baliteke Carrera izatea trazaren egilea.

11) G.A.O.T. Ordizia. 3.017 Leg. Francisco Ignacio de Múgica. 1771. 303-308b. orr. Baldintzen artean, aipatzekoak dira: "Que explicando la distribucion de bultos de santos, asientan, que el Padre Eterno se ha de poner conforme muestra el diseño, como tambien el san Miguel. It en el nicho del medio del cuerpo del remate a Nuestra Señora de la Concepcion y a sus lados en lugar de medallas a San Joaquín y Santa Ana de cuerpo entero con sus nichos correspondientes: y a los lados sobre la cornisa en lugar de la Fee, y Esperanza, a San Joseph y a San Juan Bautista. It en el cuerpo prinzipal en lugar de las medallas ovaladas, a San Isidro y Santa Maria de la Caveza de cuerpo entero con sus nichos correspondientes. It una Magdalena de cuerpo entero sobre el pedestal... y en lo demas de vera arreglarse al diseño...".

inguruan, denborako erretablo madrildarren egitura jarraituz, baina 1773ko Irailaren hogeitabian Francisco de Azurmendi berak sinatzen du kontratu berri bat, bi erretablo hoiek aldatzeko asmoz. Gainera, sakristiako caxoiak, oholtzak eta tabernakularentzako balda bat ere egin behar zituen, dena 8.215 errealen truke (12). Azkenean, 1775ko Urriaren hamaikan, Manuel Ignacio de Murua izendatzen du elizak egindakoaren azterketarako, maisu arkitektu eta tailistarentzat dena ongi dagoelarik. Modu honetan, egun berdinean eramaten du Idiazabalko maisuak azken errezibua, 43.061 erreale jasotakoarenak (13). Diru kopuru honen barne, egileak egindako gehigarrietatik ordaindutako 1.846 erreale zeuden (14).

Erretablo nagusia basamentu batetan sostengatzen da, Azpeitian Francisco de Egañak landutakoa, Izarraitzeko jaspeaz hain zuzen ere (15). Bankoa du, gorputz bakarra eta errematea, azken honek ia bigarren gorputz baten itxura duelarik. Oinplanoa kurboa da eta erremateraino badu Rococo urteetako itxura, oinplanoaren mugimenduagatik eta elementu banaketagatik. Banaketa hori begiratzen badugu, errez konturatuko gara Miguel de Irazustak edo Tomás de Jáureguik egindako lanarekin duen antza, hemen oskol-errematea ez agertu arren. Bestalde, zer ezanik ez dago polikromia Neoklasikoa denez, material nobleak imitatuz egina dagoela, erretabla egurrarekin egina egon

12) Gipuzkoako Protokoloen Artxibategi Historikoa. Oñati. Segura. 2.711 Leg. José Antonio de Suinaga. 1773. 124-125b. orr. Eskulturari dagokionez, horrela zion: "El bulto de Nra Sñra del Rosario sentada con arreglo al diseño o estampa que dho dn Jph Ignacio de Guerrico a entregado a dho Asumendi, un San Pedro Apostol sentado a lo pontifical con sus insignias; un San Pablo Apostol y un San Juan Evangelista para los Nichos de arriba, de cuerpos enteros..."

13) G.P.A.H.O Segura, 2.712 Leg. José Antonio de Suinaga, 1775. 50-53 orr. "Nombramiento de perito para la entrega de las obras de escultura, arquitectura y talla de la parroquial de esta villa de Mutiolo, hecho por Dn. Jph Ignacio de Guerrico, poder habiente de los patronos de ella, y Francisco de Asurmendi mro egecutor en Manuel Ignacio de Murua". "Carta de pago y finiquito de 43.061 rs de vn en favor de Jph Ignacio de Guerrico".

14) D.A.D. Mutioloako kontu liburuak (1704-1883). 238b-239 orr. "mil ochocientos y cuarenta y seis rs vn pagados al referido Mtro Francisco de Azurmendi por los añadimientos que se juzgan precisos, despues de asentado el Retablo mayor; y son un Salvador en pie -con dos chicotes, o Angelitos para dentro del sagrario grande-, dos jarrones grandes para los dos lados del remate del Retablo mayor, dos arbotantes para los dos costados del Retablo en el segundo cuerpo y son los que estan al un lado junto a la estatua de Sta Maria de la caveza; dos marcos para el pedestal del Retablo mayor -y un marco nuevo con sus adornos para el Padre Eterno, que esta en el remate del Respaldo de la sacristia-...".

15) D.A.D. Mutioloako kontu liburuak (1704-1883). 239 orr. "Itt doy en data dos mil y quinientos rs de vn importe del zocalo de piedra...". Aipatzekoa da gainera, "Gastos... por la absoluta necesidad que hubo de desocupar la unica Casa, que estaba en las cercanias de la Iglesia para el Maestro Retablista y su familia y oficiales, al tpo de la execucion del Retablo mayor y demas obras...". 245 orr.

arren, garaiko estetikak jaspeak, marmolak eta brontzeak maite bait zituen, suaren arriskua eta garaiko hahundinahia zela eta (16) (2. irudia).

Lehenengo gorputzak, erdian tabernakuloa daukelarik, bere gainean irudi titularearentzat nitxo bat dauka, taulamendua hautsiz azken honek. Hiru kaletan banatua, albokoak koloma bikoitzak eta pilastra bat ertzean daukate, denak orden konposatuarekin. Tabernakuloak tenplete itxura du, bere koloma konposatuaren fusteak leunak direlarik eta erdi-puntuko arku batez izten delarik. Koloma bikoitzaren eta pilastraren tartean irudiarentzako beste nitxo bat dago, arku beheeratu batez itxia eta markua tenpleteren gisa zabaldua. Azkenik, titularearentzako nitxoak erdi-puntuko arku batetaz izten da baita ere eta bere markuak ez du gehiegizko bilakaerarik. Gainera, taulamenduko frisoak ghirlanda itxurazko batzuk besterik ez ditu, lehenengo oparotasunak albo batera utziz.

Erremateari dagokionez, lehen esan dugun bezala, ia bigarren gorputz bat da, lehenengoari aletoi txiki batzui ezker lotuta. Erdian, nitxo bat dago eta alboan pilastrak ditu, medailoiak daudela haruntzago, bat alde bakoitzean eta erliebeak dituztela bere barnean. Aipatutako aletoi gainean ere badira irudiak, erdiko nitxoaren gainean bezala, benetako errematean. Hau bi errolegotik konpontzen da eta alboetan bi txarro daude, bat alde bakoitzean, erroleo horiek erdian uzten duten lekuan Aitaren irudia dagoelarik. Aipatzekoak dira bi medailoiak, aingeru txiki batzuen buruaren gainean, azken hauen zurtasunak erliebearen estofatuarekin eta haragikarekin kontrastatuz (Lehen lamina).

Eskulturari mugatuz, lehenengo gorputzean ebanjelioko kalean San Joan Bataiatzailearen irudia dago, ohizko moduan errepresentatua, gameluaren naruarekin jantzia, zutoihalarekin eta arkumea ondoan duelarik (2. lamina). Epistolako kalean berriz, San Jose dago, Haurra eutsiz esku batekin eta bestean makulu loratua daukelarik. Polikromia iluna da, estofatua leuna delarik, esgrafiaturik gabe. Irudi hauek badute zerikusia Barrokoarekin oraindik (17), Neoklasikoaren hasieran bai gaude, baina badute jadanik garai berriko hieratikotasun nahia. Hemen egindakoa ikusita, ados egon beharrean gaude Weiserekin Azurmendi ez zela nabarmentzen eskultore bezala ezaterakoan (18).

16) Marmola beti erabiltzerik ez zegoenez, izan ziren iztukoaren edo buztinaren alde azaldu zirenak, merkeagoak zirenez. MARTIN GONZALEZ, J.J. *Problemática del retablo...* 37 orr.

17) Zaila zen eskulturarentzako Barrokoarengandik ernegatzea, batez ere erretabloko irudietan noski. NAVASCUES PALACIO, P. *Introducción al Arte Neoclásico en España*, beste lan baten sarrera gisa. HONOUR, H. *Neoclasicismo*. Madril, 1982. 9. orr.

18) WEISE, G. *Spanische plastik aus sieben jahrhundertern.*, II, 299 eta geroko orriak. ARRAZOLA, M.A. jasotzen du hau, *El arte barroco en el País Vasco. La escultura de los siglos XVII y XVIII en Guipúzcoa.*, *Cultura Vasca*, II, 317 orr.

Irudi printzipala San Migelarena da, deabrua oinetara duela eta ezpatarekin erasotzeko asmoz dagoelarik.

San Migelen irudiaren gainean Sortzez Garbiarena dago, aingerutxo eta hilargiren laurdenaren gainean. Ezkerrean, medailoian María Magdalena dago, edo ala uzte dugu guk behintzat, gurutzifikatu bat sostengatuz eta pitxer txiki bat alboan. Beste medailoian Santa Barbara dago, bere atzean dorrea duelarik eta martiritzako palma daramalarik. Ertzetan San Joakin (3. lamina) eta Santa Anaren irudiak daude, lehena ebanjelioko aldean eta bestea epistolakoan. Azkenik, lehen esan dugun bezala, Kristoren irudia dago, hodei eta aingeru artean agertuz.

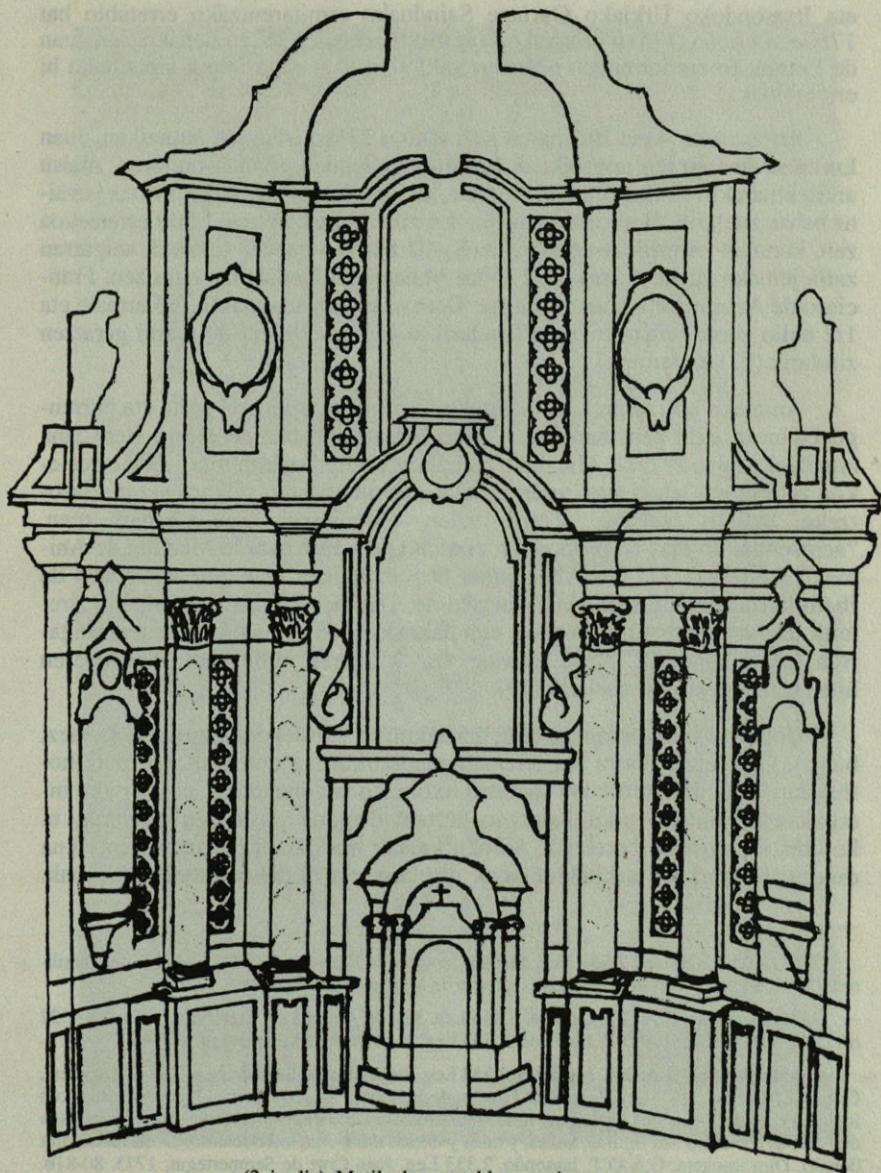
Erretablo kolateralak berdina dira arkitekturari dagokionez, bankoa, gorputz bakarra eta errematea dutelarik. Bi koloma konposatuak ditu gorputz bakarrak, ondo ikusten delarik ebanjelioko nabekoa lehengo koloma kizkurtuak direla baina gainetik pintatuta material nobleak imitatuz orain. Erdian dagoen nitxo eta kolomak aurreraturik daude eta gorputz honetik errematera pasatzeko aingeru baten burua dago hodei artean, zuriz pintatuta dena. Errematean beste nitxo bat dago eta frontoiaren itxurak Ataunen erabilitakoarekin zerikusia badu, zatitutako frontoi kurboa eta medailoia agertzen direlarik (4. lamina).

Dokumentazioak zion bezala, ebanjeliokoa Errosarioko Ama Birjinarena da, errematean San Joan ebanjelista dagoelarik. Epistolakoan berriz, San Pablo errematean eta San Pedro gorputz bakarrean daude. Barrokoan ez bazen horrela gertatzen ere, aipatzekoa da San Pedro eserita agertzen dela, "in cathedra" beraz (5. lamina). Garbi ikusten dugu hemen Azurmendi ez dela aparte-ko eskultorea, baizik eta bere kalitatea diskretua dela. Bere irudiak trauskil samarrak dira, lehorrak geratzen dira, garaiko idealizaziotik urrun. Dena den, garbi dago garaiko egilerik onena dugula, bere lan ugariak erakusten duten moduan (19).

Juan Asensio de Ceberio Lizargárate rococo eta Neoklasikoan lan egiten duena dugu, Azurmendik bezala. Itsasondon jaioa eta Tolosako biztanlea, bere ekintza gehienak jaioterrian egin zituen, bertako elizako bi kolateralak ikusiko ditugularik. Lehenago, Ordiziko San Bartolomeko basilikarentzako -gaur egun galdua dugu- San Bartolomeren irudi bat egin zuen 1736ko urtean (20)

19) CENDOYA ECHANIZ, I. *Dotación artística del convento de Segura (Guipúzcoa). Sor María Beatriz Antonia de Cristo Arrúe y la aportación de los indios*. "Congreso internacional conmemorativo de la fundación de la Orden Concepcionista". Leon, 1989. (prentsan). Bertan ikutzen dugu leku horretan egin zuen kolaterala.

20) G.A.O.T. Ordizia. 2.987 Leg. Francisco Antonio de Sempertegui. 1736. 132-134 orr. Irudi horrek izan behar zuen "de buen material de nogal maduro" eta "a imitacion del modelo que tiene echo... y a proporcion del nicho en que se ha de colocar con su serpiente a los pies, siendo los ojos del expresado bulto de christal".

(2. irudia). Mutiloako erretablo nagusiaren traza

eta Itsasondoko Urkiako Gurutze Sainduako ermitarentzako erretablo bat 1750eko urtean. 1751n elizarako sagrario berri bat, 1762an herriko San Juan de Letraneko ermitarentzat beste erretablo bat (21) eta azkenik aipatutako bi erretabloak.

Errosarioko Ama Birjinaren kofradiak 1771ko Irailaren hamaikan, Juan Lorenzo de Irigoien apezpikuak behartzen lizentzia eraman ondoren, maisu arkitektuarekin sinatu zuen hitzarmena, Ceberio berak egindako traza jarraitu behar zuelarik. Bere lanagatik jasoko zuen diru kopurua 1.500 errealekoa zen, kontuan harturik Animakoa bere gain hartzen bazuen totaletik seigarren zatia jeitsiko zuela. Azterketa 1774ko Maiatzaren hamalauan egin zen, Francisco de Azurmendi hain zuzen ere. Bere ustez, egindakoak 7.763 erreale eta 1/2 balio zuen, seigarren zatia kendurik 6.469 erreale eta 20 marai geratzen zirelarik (22) (6. lamina).

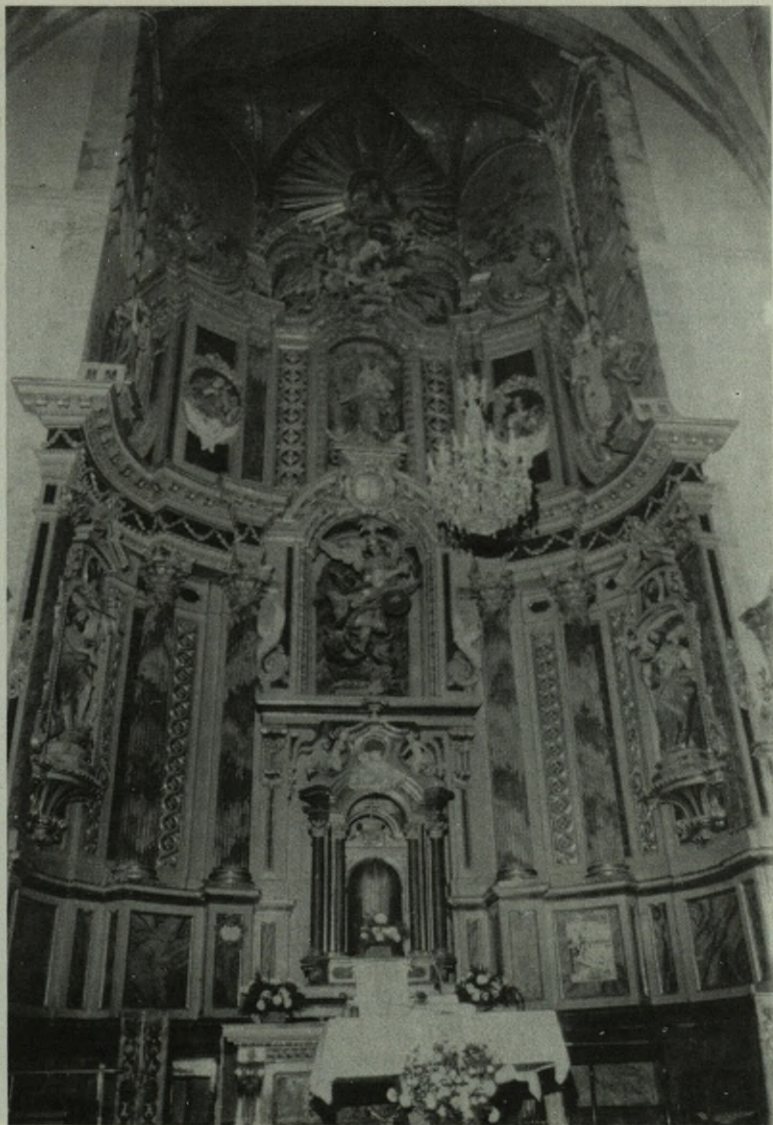
Animako kofradiarekin sinatutako hitzarmena azterketa gerta eta hurrengo egunean egin zen, hau da, 1774ko Maiatzaren hamabostean. Bere lana amaitzeko epea 1775ko Abuztuko hamabosta zen, diru kopurua 1.500 errealekoa zelarik eta lehen egin zuen bezala, aztertutakoaren seigarren zatia jasotzeke utziko zuelarik. Traza lehen erabilitakoa izan behar zuen, "acrecentando mas en proporcion el nicho principal para la Medalla de Animas". Azterketa 1775ko Abuztuaren hogeitamaikan izan zen, Francisco de Ibero kofradiaren aldetik eta Francisco de Azurmendi maisuaren aldetik zirelarik. Beraien erabakiak zioenez, egindakoak 8.863 erreale balio zuen, seigarren zatia kendurik 7.386 erreale eta 7 marai, diru hori Abenduaren hoeitazpian jasoko zuelarik (23).

Kolateral biak berdina dira, arkitekturari eta dekorazioari dagokionez, bankoa, gorputz bakarra eta erremate semizirkularra dutelarik. Gorputz horrek hiru kale ditu, erdikoan sagrario itxurazko bat daukelarik eta bertako nitxoak erdi-puntuko arku batez itxita taulamendua puskatzen duelarik, bi koloma konposatuz bereizita. Alboko kaleak irudi txiki batzuentzako lekua dute, bere markuak arkitektonikoak direlarik eta ia dekoraziorik gabekoak.

21) G.A.O.T. Ordizia. 2.996 Leg. Manuel Joaquín de Ezpeleta. 1750. 110-111b. orr.; berdinan 1751, 63 orr.; 3.006 Leg. Francisco Ignacio de Múgica. 1762. 6-6b.orr.

22) Hitzarmena, G.A.O.T. Ordizia. 3.056 Leg. Martín Antonio de Aramburu. 1771. 319-322 orr. Azterketa berriz, G.A.O.T. Isasondo. 2.333 Leg. Juan Cruz de Sempertegui. 1774.

23) Hitzarmena, G.A.O.T. Isasondo. 2.333 Leg. Juan Cruz de Sempertegui. 1774. Azterketa, G.A.O.T. Ordizia. 3.020 Leg. Francisco Ignacio de Múgica. 1775. 37-38 orr. "La arquitectura con inclusion de dos mancebos de sobrevolutas siete mil...el marco del frontal doscientos...la medalla de Animas con todas sus figuras, nubes, y raios y demas adherente mil docientos..." (errealak dira denak). Diru jasoketa, G.A.O.T. Isasondo. 2.333 Leg. Juan Cruz de Sempertegui, 1775. 80-81b. orr.

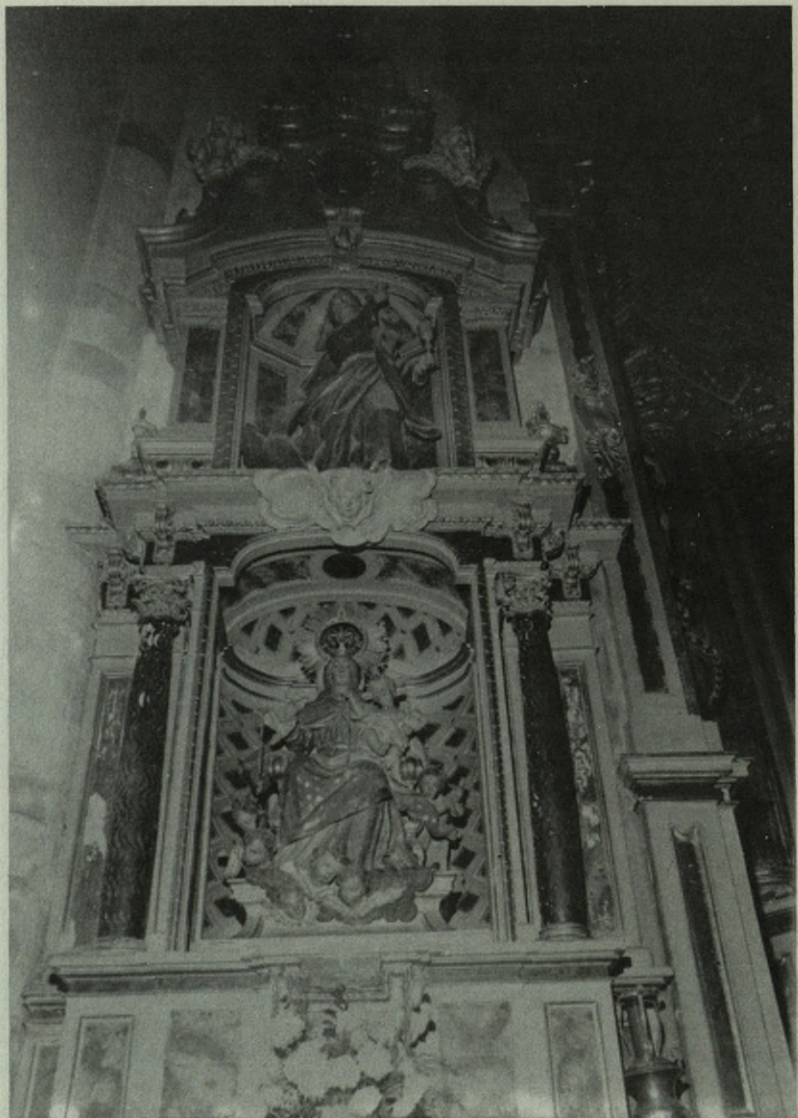
Lehen lamina. Mutiloako erretablo nagusia

2. lamina. Mutiloako erretablo nagusia. San Joan Bataiatzailea.

3. lamina. Mutiloako erretablo nagusia. San Joakin

4. lamina. Mutiloako Errosarioko Ama Birjinaren erretabloa

5. lamina. Mutiloako San Pedroren erretabloa. San Pedro

Errematea bi aletoi handi batzui ezker gorputz horri lotuta dago eta taulamendu kurboa du, pilastra gainean frontoi zatituak dituelarik. Bankoak duten dekorazioa dela eta garbi dago zer momentutan gauden, roccoco eta Neoklasikoa nahasiak daudelarik, baina azken honen alde (7. lamina).

Garbi dago Ceberio ere ez zela eskultore ona, bera bada irudi hauen egilea behintzat, Errosarioko Ama Birjinak erakusten digun bezala. Irudia traskila da, sotiltasunik gabe, Haurra oraindik txarragoa delarik. Erretablo bietatik zerbait aipatzekotan, Animako eszena aipatuko genuke, konposizioagatik batez ere. Azken honen eskuinean San Inazio dago, zabalik daukan liburu bat eutsiz, bertan "Ad maiorem Dei gloriam" irakurtzen dugularik, irudi polita hau ere. Estilo hau "herritarra" deitu dezakegu, desegokitasunez betea eta aurpegi eskematikoak dituztelarik irudi horiek.

Manuel Ignacio de Murua Zumarragako maisu arkitektoa da; Ormaiztegiko erretablo nagusia egiten parte hartu bazuen ere, 1773an bi kolateral egingo ditu Ezkion, bere traza jarraituz oraingoan. Urte horretako Ekainaren hamahiruan, Francisco Javier de Ibarra hartzen du lan hori bere gain baina Manuel Ignacio de Muruari eta Tomas de Azquibeli pasatuko dio (24). Uztailaren zazpian berriro ere enkantea egon zen eta Manuel Ignacio de Muruak 10.000 errealean truke egingo zituela bi kolateralak geratu ziren, epea hiru urtetakoa zelarik (25). Azken ordainketa 1777ko Ekainaren hamabian izan zen, Muruak 15.999 erreale jaso zituelarik kolateraleagatik, gero beste diru kopuru batzuk ere eramango bazizkioten ere, guztiz 19.309 erreale (26). Urreztadurari dagokionez Manuel eta Roque Fernández de Lavega arduratu ziren, 1778an, bere lanagatik 2.900 erreale jasoz (27).

Ohizkoa den bezala erretablo biak berdinak dira bai arkitekturan, bai dekorazioan, banko bat, gorputz printzipala eta errematea dutelarik. Esan genezake plantaren mugimendua barrokoa dela oraindik, borromineskoa hain zuzen ere, baina roccocoaren oroimenak besterik ez dira jadanik. Gorputz printzipala hiru kaletan banatuta dago bi koloma konposatuagatik eta lehen ikusi dugun bezala, alboetan irudi txiki batzuentzako marko arkitektoni-

24) G.P.A.H.O. Zumarraga. 4.264 Leg. Juan Miguel de Echeverría. 1773. 77-79 orr.

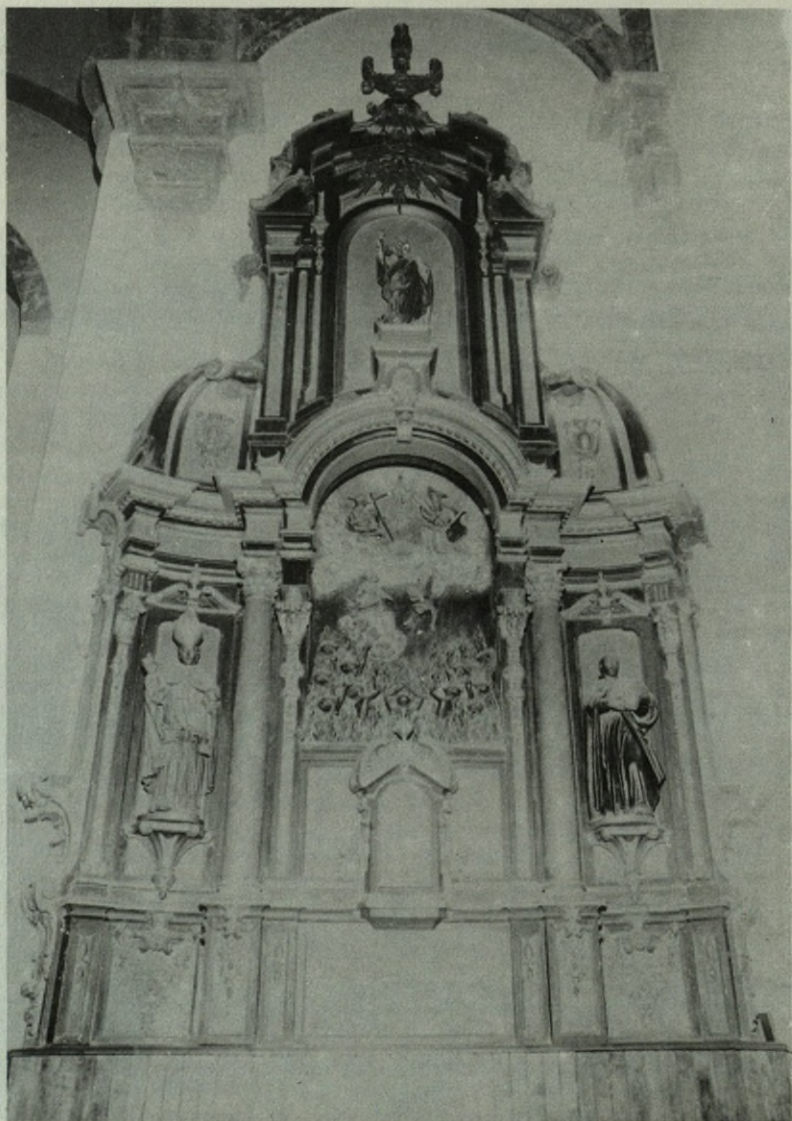
25) G.P.A.H.O. Zumarraga. 4.264 Leg. Juan Miguel de Echeverría. 1773. 139-140b. orr. Hiru ordainketa izan behar zuten, 1773ko, 1774ko eta 1775ko Gabon egunean. Traza Muruana zen eta dirudienez Francisco de Iberok aurrekontu bat egin zuen.

26) G.P.A.H.O. Zumarraga. 4.268 Leg. Juan Miguel de Echeverría. 1777. 117-118 orr. Traza-gatik 340 erreale ordaindu zizkioten.

27) G.P.A.H.O. Zumarraga. 4.269 Leg. Juan Miguel de Echeverría. 1778. 1-3b orr. eta 136-136b.orr.

6. Lamina. Itsasondo. Errosarioko Ama Birjinaren erretabloa. Errosarioko Ama Birjina

7. lamina. Itsasondo Animako Erretabloa

koak daude, erdian nitxo bat dagoelarik. Errematean eszena bat dago bi aingururen erdian eta bere gainean erretabloari bere azkena emanez beste elementu bat dago. Errosarioko Ama Birjinarena eta San Joan Bataiatzailearena direlarik, bere eskultura ez da kalitatezkoa oraingoan ere.

Bukatzeko, eta konklusio gisa, garbi dago erretablo Neoklasikoa ez dala bapatean agertzen, baizik eta rococoarekin nahasita. Oinplanoak oraindik Borromineskoak dira, rococoak, eta dekorazioari dagokionez Neoklasikora iristekotan gaude. Eskulturari mugatuz, barrokoarekin zerikusi haundia du, zailtazunak izango dituelarik geroago ere heredentzi hau baztertzeko. Ikono-grafiarekin ere antzeko zerbait gertatzen da, goizegi bait da aldakuntza nabarmenak izateko. Polikromia -ikusitugun kasu hauetan- berandukoagoa denez, material nobleak imitatuz egina dago arkitekturari dagokionez eta irudiari mugatuz, kolore launak erabiltzen ditu.

Beraz, beste leku askotan ez den gertatzen bezala, erretablo neoklasikoaren hasiera ez da kolpetik ematen, iragapen luze baten ondorioz baizik. Hau dela eta, azpimarratzekoa da Mutiloako erretablo nagusia, bere gorputz printzipala rococo delarik eta errematea ia guztiz neoklasikoa berriz, oinplanoaren mugimendua lehenengoarekin zerikusia badu ere. Aipatzekoa da baita ere Francisco de Azurmendi, bera bai da egile nabarmenena, bere lanarekin estetika edo estilo berriari hasiera eramaten diona, 1770-1775 inguruan gertatzen delarik aztertutako guztia.